

ZAMONAVIY SIYOSIY INSTITUTLAR RIVOJIDA SUN'IY INTELLEKTNING STRUKTURAVIY TA'SIRI

Abdulxamidov Abdulxamid Abdulnosir o'g'li

Mustaqil tadqiqotchi

E-mail: Abdulxamid97a@gmail.com

+998996079197

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining zamonaviy siyosiy institutlar rivojiga ko'rsatayotgan strukturaviy ta'siri kompleks va tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda siyosiy institutlar faoliyatining transformatsiyasi, boshqaruv mexanizmlarining raqamlashtirilishi, qaror qabul qilish jarayonlarida algoritmik modellar rolining ortib borishi hamda siyosiy legitimlik va institutsional barqarorlikka ta'siri ilmiy dalillar asosida yoritiladi. Shuningdek, AQSh, Yevropa Ittifoqi va Xitoy tajribasi misolida sun'iy intellektning siyosiy institutlar tuzilmasiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatish mexanizmlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, siyosiy institutlar, raqamli boshqaruv, algoritmik qarorlar, institutsional transformatsiya.

Аннотация. В данной научной статье анализируется структурное влияние технологий искусственного интеллекта на развитие современных политических институтов на основе системного и институционального подходов. В работе рассматриваются трансформация политических институтов, цифровизация механизмов управления, усиление роли алгоритмических моделей в процессе принятия политических решений, а также влияние искусственного интеллекта на институциональную устойчивость и политическую легитимность. На примере США, Европейского союза и Китая выявляются основные направления и механизмы

структурного воздействия искусственного интеллекта на политические институты.

Ключевые слова: искусственный интеллект, политические институты, цифровое управление, алгоритмические решения, институциональная трансформация.

Abstract. *This article examines the structural impact of artificial intelligence on the development of modern political institutions using a systemic and institutional approach. The study analyzes the transformation of political institutions, the digitalization of governance mechanisms, the growing role of algorithmic models in political decision-making processes, and the implications for institutional stability and political legitimacy. Drawing on empirical evidence from the United States, the European Union, and China, the article identifies key patterns and mechanisms through which artificial intelligence reshapes contemporary political institutions.*

Keywords: *artificial intelligence, political institutions, digital governance, algorithmic decision-making, institutional transformation.*

Kirish. So‘nggi o‘n yilliklarda sun‘iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi nafaqat iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda, balki siyosiy boshqaruv va institutlar tizimida ham tub o‘zgarishlarga sabab bo‘lmoqda. An‘anaviy siyosiy institutlar – parlamentlar, ijroiya hokimiyat organlari, sud tizimi va davlat byurokratiyasi – raqamli texnologiyalar ta’sirida o‘z funksional va strukturaviy xususiyatlarini qayta ko‘rib chiqishga majbur bo‘lmoqda. Ushbu jarayon siyosatshunoslikda “raqamli institutsional transformatsiya” tushunchasi bilan izohlanadi. Mazkur maqolaning maqsadi sun‘iy intellektning zamonaviy siyosiy institutlar rivojiga ko‘rsatayotgan strukturaviy ta’sirini ilmiy asosda tahlil qilish, uning siyosiy boshqaruv tizimidagi o‘rnini aniqlash va institutsional oqibatlarini baholashdan iborat.

Asosiy qism. Neo-institutsional yondashuv doirasida siyosiy institutlar faqat konstitutsiyaviy tuzilmalar yoki rasmiy tashkilotlar majmui sifatida emas, balki siyosiy xatti-harakatlarni tartibga soluvchi normalar, norasmiy qoidalar, texnologik

vositalar hamda institutsional aktorlar o'rtasida shakllangan barqaror munosabatlar tizimi sifatida talqin qilinadi. Mazkur konsepsiya nuqtayi nazaridan sun'iy intellekt bugungi kunda siyosiy institutlarga tashqi yordamchi vosita sifatida emas, balki ularning ichki ishlash mexanizmlariga singib borayotgan strukturaviy element sifatida namoyon bo'lmoqda.

So'nggi o'n yillikda davlat boshqaruvi sohasida raqamli platformalar, prognozlash algoritmlari va avtomatlashtirilgan xizmatlar jadal rivojlangani bu jarayonning institutsional darajaga ko'tarilganini ko'rsatadi. Masalan, ko'plab mamlakatlarda soliq tushumlarini prognozlash, ijtimoiy nafaqalar taqsimotini optimallashtirish yoki transport oqimini boshqarish sun'iy intellekt asosidagi modellar orqali amalga oshirilmoqda. Natijada siyosiy institutlar retrospektiv ma'lumotlarga tayanadigan reaktiv boshqaruvdan real vaqt rejimidagi statistik monitoringga asoslangan proaktiv boshqaruv uslubiga o'tayotgani kuzatiladi.

Sun'iy intellekt siyosiy institutlarga uch asosiy yo'nalishda kompleks ta'sir ko'rsatmoqda. Avvalo, institutsional axborot muhiti tubdan qayta shakllanmoqda. Katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash imkoniyati vazirliklar, idoralar va markaziy boshqaruv organlarining analitik salohiyatini sezilarli darajada oshirdi. Bugungi kunda ko'plab davlatlarda iqtisodiy inqiroz ehtimoli, ijtimoiy norozilik indikatorlari yoki sog'liqni saqlash tizimidagi yuklama sun'iy intellektga asoslangan statistik modellarda oldindan baholanmoqda. Bunday yondashuv pandemiya davrida ayrim mamlakatlarda kasallik tarqalish sur'atlarini prognoz qilish va karantin choralarini rejalashtirishda keng qo'llanilgan.

Ikkinchi muhim yo'nalish qaror qabul qilish jarayonlarining algoritmlashtirilishidir. Siyosiy risklarni baholash, byudjet xarajatlarining samaradorligini hisoblash yoki davlat dasturlarining kutilayotgan natijalarini modellashtirish tobora ko'proq avtomatlashtirilgan tahlil vositalariga tayanmoqda. Bu jarayon siyosiy qarorlarning sub'yektiv omillardan qisman ajralib, texnokratik va hisob-kitobga asoslangan xarakter kasb etishiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, bunday tendensiya siyosiy mas'uliyatning qayerda tugashi va algoritmik tavsiyalar

qayerda boshlanishi masalasini ilmiy-huquqiy muhokama markaziga olib chiqmoqda.

Uchinchi jihat institutsional rollarning qayta taqsimlanishi bilan bog'liq. An'anaviy siyosiy tizimda qaror qabul qilishning asosiy sub'yekti inson bo'lgan bo'lsa, raqamli davrda algoritmlar, ma'lumotlar platformalari va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari muhim institutsional aktor sifatida shakllanmoqda. Natijada siyosiy institutlar ichida "inson–texnologiya" o'zaro ta'siriga asoslangan yangi institutsional qatlam vujudga kelib, tashkilotlarning ichki boshqaruv modelini tubdan o'zgartirmoqda.

Davlat boshqaruvi va ijroiya institutlarida sun'iy intellekt ayniqsa faol joriy etilmoqda. Strategik rejalashtirishda prognozlash algoritmlari, byudjet nazoratida avtomatlashtirilgan audit tizimlari hamda ijtimoiy xizmatlarda ehtiyojlarni aniqlovchi modellar qo'llanilmoqda. Ayrim mamlakatlarda davlat xaridlarini tahlil qiluvchi algoritmlar shubhali bitimlarni aniqlash orqali korrupsiyaviy xavflarni kamaytirishga xizmat qilayotgani qayd etilgan. Bunday texnologiyalar ijroiya hokimiyatning resurslarni taqsimlash jarayonini yanada markazlashgan va texnologik jihatdan nazorat qilinadigan shaklga olib kelmoqda.

Qonunchilik institutlarida esa sun'iy intellekt qonun loyihalarini avtomatik tahlil qilish, normativ hujjatlar o'rtasidagi ziddiyatlarni aniqlash va muayyan siyosiy qarorlarning iqtisodiy oqibatlarini modellashtirishda foydalanilmoqda. Ayrim parlamentlarda minglab sahifali hujjatlarni qisqa vaqt ichida semantik tahlildan o'tkazuvchi dasturlar joriy qilingan. Bu qonunchilik jarayonining texnik samaradorligini oshirsa-da, normativ ijodkorlikda inson omilining qisqarishi ehtimoli yuzasidan ilmiy bahslarni kuchaytirmoqda.

Siyosiy legitimlik masalasida esa sun'iy intellekt ikki tomonlama ta'sir ko'rsatmoqda. Bir tomondan, qarorlarning ma'lumotlarga asoslanishi davlat institutlariga nisbatan ishonchni oshirishi mumkin. Boshqa tomondan, algoritmlarning yopiq bo'lishi, ularning qanday mezonlar asosida ishlayotgani ochiq tushuntirilmasa, bu institutsional ishonchning susayishiga olib kelishi mumkin. Shu

sababli ko'plab mamlakatlarda sun'iy intellektdan foydalanish shaffoflik, izohlanish imkoniyati va inson nazorati tamoyillari bilan birga tartibga solinmoqda.

Xalqaro amaliyot sun'iy intellektning siyosiy institutlarga ta'siri siyosiy tizim turiga bevosita bog'liq ekanini ko'rsatadi. AQShda federal idoralar sun'iy intellektdan asosan ma'muriy boshqaruv, xavfsizlikni kuchaytirish va davlat xizmatlarini tezlashtirishda foydalanmoqda; masalan, migratsiya hujjatlarini saralash yoki soliq xatarlarini aniqlash algoritmik tizimlar orqali amalga oshirilmoqda. Yevropa Ittifoqida esa 2024 yilda qabul qilingan sun'iy intellekt to'g'risidagi umumiy tartibga solish hujjati algoritmlarni xavf darajasiga ko'ra tasniflash va davlat sektorida ularning qo'llanishini qat'iy huquqiy mezonlarga bog'lashni belgilab berdi, bu esa demokratik nazoratni saqlashga qaratilgan.

Xitoyda esa sun'iy intellekt texnologiyalari shahar boshqaruvi, jamoat xavfsizligi va ijtimoiy monitoring tizimlarida keng qo'llanib, boshqaruv vertikalining kuchayishiga xizmat qilmoqda. Yuzni tanish tizimlari va raqamli kuzatuv platformalarining yirik megapolislar darajasida joriy etilgani bu jarayonning institutsional ko'lamga chiqqanidan dalolat beradi. Mazkur uch model shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt siyosiy institutlarga universal tarzda bir xil ta'sir ko'rsatmaydi; aksincha, u muayyan siyosiy tizimning huquqiy madaniyati, boshqaruv uslubi va legitimlik mexanizmlariga moslashgan holda turlicha strukturaviy shakllarda namoyon bo'ladi.

Xulosa. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt zamonaviy siyosiy institutlar rivojida tashqi texnologik vosita emas, balki ularning ichki strukturaviy elementi sifatida shakllanmoqda. Neo-institutsional yondashuv nuqtayi nazaridan u siyosiy institutlarning qoidalari, faoliyat mexanizmlari va rollar tizimini qayta tashkil etib, boshqaruv jarayonlarini texnokratik va proaktiv xarakterga keltirmoqda.

Sun'iy intellekt siyosiy institutlarga axborot oqimlarini tezlashtirish, qaror qabul qilishni algoritmlashtirish hamda institutsional rollarni qayta taqsimlash orqali barqaror strukturaviy ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada boshqaruv samaradorligi

ortayotgan bo'lsa-da, siyosiy mas'uliyat, inson omilining qisqarishi va texnologik determinizm xavfi kuchaymoqda.

Siyosiy legitimlik masalasida sun'iy intellekt ikkiyoqlama ta'sirga ega bo'lib, samaradorlikni oshirish bilan birga shaffoflik va javobgarlik muammolarini ham keltirib chiqarmoqda. Xalqaro tajriba ushbu jarayonning siyosiy tizim va institutsional madaniyatga bog'liq holda turlicha kechishini ko'rsatadi. Sun'iy intellekt siyosiy institutlar evolyutsiyasining muhim drayveri bo'lib, uni joriy etish huquqiy va demokratik nazorat bilan uyg'un holda amalga oshirilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. UN Department of Economic and Social Affairs. United Nations E-Government Survey 2022: The Future of Digital Government. – New York: United Nations, 2022.
2. UN Department of Economic and Social Affairs. United Nations E-Government Survey 2024: Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development. – New York: United Nations, 2024.
3. World Bank. GovTech Maturity Index 2022: Unlocking the Potential of Digital Public Services. – Washington, DC: World Bank, 2022.
4. OECD. Digital Government Review of Kazakhstan. – Paris: OECD Publishing, 2018.
5. Asian Development Bank. Digital Transformation in Central Asia: Policy Perspectives. – Manila: Asian Development Bank, 2021.
6. European Commission. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. – Brussels: Publications Office of the European Union, 2019.
7. Political Order and Political Decay. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014.
8. The Rise of the Network Society. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
9. Weapons of Math Destruction. – New York: Crown Publishing, 2016.
10. Center for a New American Security. Artificial Intelligence and International Politics. – Washington, DC: CNAS, 2020.